

TIERPS
KOMMUN

Natur- och utflyktsguide

24 vackra platser i Tierps kommun

Välkommen ut i Tierps natur!

Upplev härliga vandringsleder, promenadstigar och utflyktsmål i norra Uppland. Packa matsäcken och ge dig iväg på en upptäcktsfärd – äventyret finns bakom knuten!

Tierps kommun gränsar mot Bottenhavet med en fascinerande nordvänd kust och gles skärgård i öster. Promenera till vackra utsiktspunkter med storslagna vyer där sinnena fylls av rymd och ro. Eller gör en långvandring längs inbjudande kuststräckor med solvarma badklippor och gott om plats för alla.

Om du längtar efter trolska gammelskogar och vida myrar finns milslånga leder i Florarna där du kan lyssna efter tranornas ödsliga rop.

Ledsjär och Vendelsjön är några av Sveriges bästa fågellokaler och orkidängarna på Bondskäret bjuder på blomsterprakt i maj.

Den här guiden visar vägen till 24 vackra platser i Tierps natur där du möter en skön blandning av hav och land, himmel och jord, söder och norr.

Innehåll

	Sida
1. Fågelsundet – naturstig och fiskeläge	6
2. Björns skärgård – fyrplats och fågelöar	10
3. Rödhäll – fågelsträck och vida vyer	12
4. Örnstenen – gammelskog, solur och sköna berghällar	14
5. Rossholm och Nordvända kusten – vandringsleder och utsiktsberg	16
6. Sikhjalma hamn och Kapplasse – fiskeläge och dramatisk klippkust	18
7. Källarberget – jättegyttor och storslagen vy	20
8. Degertrusket – vildmarkssjö och martallar	21
9. Grönlundsbacken – ett vikingatida landskap	22
10. Rönnfjärdsskogen – paradiset för orkidéer	23
11. Lingnåre – kulturresevat med strövstigar och utställning	24
12. Slada hamn – strandängar och bad	26
13. Gudinge – fiskehamn och fågelvik	27
14. Ängskär – havsbad och vandringsturer	28
15. Bondskäret – strövstigar och orkidéängar	30
16. Ledskär – fåglarnas paradiset	32
17. Bredforsen – vandring i Dalälvsnatur	34
18. Söderfors – rundtur till Engelska parken och Grekiska templet	36
19. Lövsstabruk – skogs promenad, herrgård och barockpark	37
20. Florarna – vandring över vida myrar	38
21. Tegelsmorassjön – fågeltorn och hagar	40
22. Örbyhus slott – promenad i parken	41
23. Vendelsjön – fågelskådning i toppklass	42
24. Iggelbo – blommor och fåglar vid Tännaren	44
Fler utflyktstips	46
Upplandsleden och mer information	47

Teckenförklaring

	Information		Fågeltorn		Badplats
	Parkering		Funktionshinderanpassat		Vindskydd
	Utsiktsplats		Eldstad		Camping
	Vandringsled		Torrdass		Stuga

1. Fågelsundet – naturstig och fiskeläge

Ströva runt bland mysiga sjöbodar i Upplands största fiskeläge eller upplev vågskvalp, orkidéer och gölgrödor längs naturstigen. Fågelsundet bjuder på en fascinerande mix av kultur och natur.

Naturstigen i Fågelsundet

Strax väster om Fågelsundet kan du gå en naturskön promenad på 2 km. Stigen slingrar sig fram mellan småsjöar med gölgrödor och kärr med orkidéer, över hållmarker med gamla tallar, genom djup granskog och grönskade strandlundar. Vid den öppna Hållnäs-kusten möter du mjukslipade berghällar, blomsterrika strandängar och havtornssnår.

I Kallviken trivs den sällsynta gölgrödan. Du

kan lyssna på grodans knorrande kväkningar i slutet av maj och fram till midsommar. Då samlas hannarna i den varmaste delen av sjön där de tampas med varandra och blåser upp sina vita strupsäckar. Grodans läte är så starkt att det kan höras nästan en kilometer.

Blodigeln tycker om kalkrika gölgrödevatten och finns också i Kallviken. Den har tre käkar med sylvassa tänder och suger blod från grodor och fiskar. Ett skrovsmål blod räcker ett helt år.

Runt kärren kan du titta närmare på några av Hållnäs 20 arter av orkidéer. Skogsnycklar är vanligast med vackra rödvioletta blommor som sitter tätt tillsammans i ett ax. Jungfru Marie nycklar är en nära släkting som har ljusare blommor i ett kortare ax. Båda blommor i juni-juli.

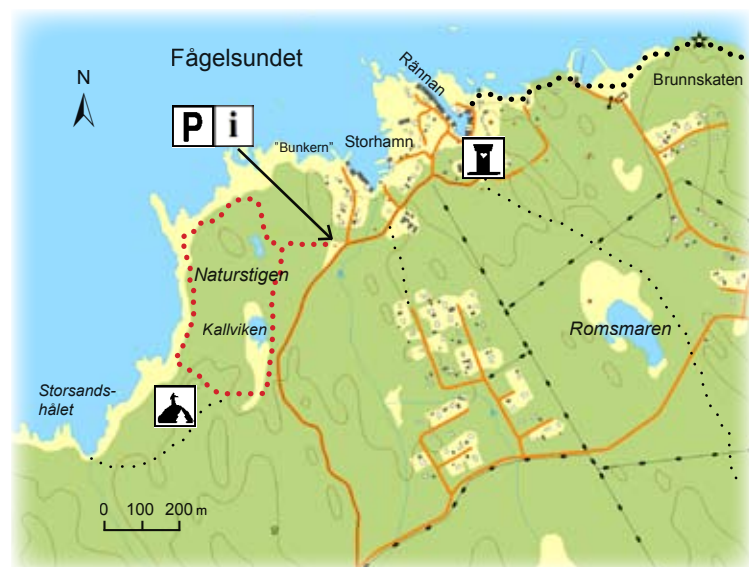
Den storvuxna skogsknipproten slår ut lite senare i juli. På nära håll ser man att blommans färg varierar från grönt till rött och purpur med blänkande nektar i den skålformade läppen. Nattviolen med sina vita blommor och härliga doft känner många igen. Alla orkidéer i Sverige är fridlysta och får inte plockas.

I strandlunden prunkar det av växtlighet. Klubbalen har skapat en rik mylla där ormbär, skogsnycklar och svarta vinbär frodas. Här kan du också

se många olika trädslag som ask, lönn, alm, hägg och rönn. Ärtsångaren trivs i strandlunden och sjunger intensivt i slutet på maj. Den låter som om man skramlar en ärt i en burk: "tellellell!".

Längs Hållnäs halvöns öppna kust finns det gott om havtorn. Bären lyser orangegula mot septemberblått hav. Havtorn kan fixa sin egen näring med hjälp av kvävefixerande bakterier i rötterna. Tack vare havtornet gödslas därför strandens magra mineraljord och många andra växter får chansen att etablera sig.

Om du vill uppleva färggrann blomsterprakt ska du gå ut på strandängen. Här lyser det vitt av slätterblomma, gult av höskallra och rött av kustarun, strandrödtoppa och den vackra orkidén ängsnycklar.

Promenera i Fågelsundets fiskeläge

Fågelsundet är Upplands största fiskeläge och hade betydelse för säsongsfisket redan under medeltiden. En promenad genom Fågelsundets vackra fiskeläge bjuder på en mix av kultur- och naturupplevelser. Börja gärna med att besöka Storhamn i den västra delen av området. En av sjöbodarna är av äldre typ med rörvasstak som skjuter ut över båtlänningen.

Uppe på ”Bunkern” i Storhamn har man en fin utsikt över Fågelsundet och ön Fågeln. Under våren sträcker tusentals småfåglar genom sundet – bofinkar, bergfinkar, grönsiskor, ängsfiplärkor, trastar och ringduvor i april och mängder av sångare i maj.

Fortsätt promenaden över Fågelsundsbäcken vid södra änden av Storhamnen. Bäcken är lokalt känd som ”Strömmen”. Förr var det gott om fisk som vandrade upp i bäcken för att leka. Att fånga en lake eller en gädda med händerna krävde både tålamod och skicklighet! Efter en längre tids igenväxning har man nu återställt bäcken i naturligt skick genom att röja bort växtlighet och lägga ut stenar där fiskarna kan samla kraft på sin väg upp i strömmen.

Du passerar Glaskalludden med ett par landbodar från 1800-talet som användes till förvaring av saltströmming i tunnor och fiskeredskap. Fisket var en viktig binäring för Hållnäsbönderna och nådde en höjdpunkt på 1940-talet med mer än 30 båtlag.

Fortsätt till Fågelsundets östra hamn som kallas för Rännan. I fiskeläget kan man se olika typer av byggnader – sjöbodar, landbodar, kokhus och bostadshus. Mellan bodarna finns gistvallar med torkställningar där man hängde nät och garn på tork. Ursprungligen hade torkställningarna naturvuxna krokar i trä.

Runda Rännan så kommer du ut till en udde med utsikt över sundet mellan fiskeläget och ön Fågeln, vilket gett upphov till namnet Fågelsundet. Bredvid den yttersta sjöboden står en stor havtornsbuske som mest liknar ett träd. Havtornsbären lyser orangegula i september. De är besvärliga att plocka men innehåller 100-200 dagsbehov av C-vitamin per kilogram.

Du kan följa en trevlig strövstig österut längs sundet till småbåtshamnen där det finns en mysig badplats. En nyanlagd stig fortsätter sedan förbi den lilla fyren på Brunnskatan.

Havtorn

Kustlabbe

Hitta hit

Fågelsundets fiskeläge ligger längst norrut på Hållnäs halvön, 22 km nordost om Skärplinge. Från Skärplinge kör du till Hållnäs kyrka och vidare till Hjälmmunge där du tar av till vänster mot Fågelsundet.

Naturstigen startar från den stora parkeringen söder om fiskeläget. Här finns information och en folder med numrerade punkter utefter stigen.

Tips

Romsmaren är en intressant liten sjö som ligger i närheten av Fågelsundet. I det kalkrika vattnet finns både blodiglar och gölgrödor. Den sällsynta lilla orkidén gulyxne växer i strandkanten.

Du kan promenera till Romsmaren från Fågelsundet men lättast når du sjön via en stig från vägen som leder österut till Rödhäll.

2. Björns skärgård – fyrplats och fågelöar

Norr om Fågelsundet sträcker sig en gles skärgård med sex större öar och mängder av kobbar och skär. Längst norrut ligger Björn – en underbar plats där du möter Bottenhavet öga mot öga.

Björns skärgård är ett paradiset för fåglarna med mer än 70 arter som häckar. Silvertärna, mås, trut och roska trivs bäst på de kala skären medan lärkfalk och havsörn bygger sina bon på de större öarna där det finns träd.

Lärkfalken är mycket snabb och jagar efter

småfåglar och trollsländor som den fångar i luften. Havsörnen är vår största rovfågel som kan ha ett vingspann på upp till 240 cm. Den är vanlig längs Hållnäs-kusten och du har stor chans att få se den suveräna segelflygaren som kan kretsa i timmar utan ett enda vingslag. Äldre havsörnar stannar kvar året runt. Man känner igen en gammal havsörn på den helvita kilformade stjärten.

På Stenarna, i nordvästra delen av Björns skärgård, finns en stor koloni med skrântärna – världens största tärna. Den övervintrar i västra Afrika men kommer till Stenarna för att häcka i slutet av april. Man kan ofta se skrântärnor längs hela Hållnäs-kusten som dyker efter småfisk och pular vidare till sina ungar i kolonin.

Myrspov

Kustsnäppa

Björns fyr

Längst norrut i skärgården ligger fyrön Björn. Hit kommer många fågelskådare under hösten för att spana efter flyttande lommar, labbar och östliga rariteter som taigasångare och kungsfågelsångare. Man har hittills noterat mer än 240 arter!

På östra sidan av ön står fyren och här finns också några fyrvaktarbostäder. Fyren är från 1956, ett betongtorn med ett svart bälte. Den automatiserades 1968 och är en sektorfyre som ger en blixtpuls var tionde sekund. Under 1800-talet hade Björn två fyrar på samma sätt som exempelvis Nordkoster. På den tiden kunde man inte åstadkomma de karakteristiska blinkningarna så man byggde två fyrar som utbyggnader på bostadshuset för att skilja ut Björn från andra fyrplatser.

Familjen Alm var fyrvaktare på Björn under 1800-talet. Tjugoåriga dottern Beda blev berömd för sin hjältemodiga insats en stormig majdag 1895. Den finska galeasen Hebe från Björneborg hade brutits sönder mot reven utanför Björn och Beda Alm gav sig ut i en liten båt för att undsätta fem skeppsbrutna män. Bedas insats blev mycket uppmärksammat och hon fick en medalj av kung

Havsörn

Oscar II och dessutom en diamantring av den ryske tsaren, eftersom hon hade räddat hans finländska undersåtar.

På Björn finns en liten tältplats med eldstad, toalett och dricksvatten. Den gamla fyrmästarbostaden är privatägd.

Hitta hit

Björn ligger 5 km norr om Fågelsundet. Du kan ta dig dit med egen båt eller boka båttransport från Fågelsundets fiskeläge, tel. 070-574 53 98. Ett bra sätt att komma ut till Björn är att följa med på någon av de utflykter som varje år anordnas av lokala fågelföreningar.

3. Rödhäll – fågelsträck och vida vyer

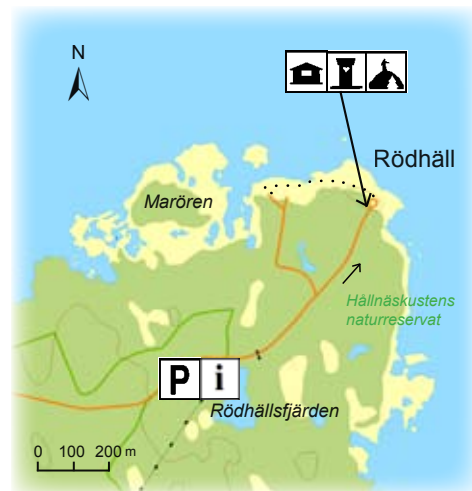

Om du vill uppleva Bottenhavet på nära håll, lyssna på vågornas skvalpande och spana efter flyttande fåglar från de vackra klipporna. Då är det Rödhäll du ska besök, den nordligaste udden på Hållnäs halvön.

Rödhälls exponerade läge med kalslipade klippor och vida vyer ger balsam för själen. Här fylls sinnena av hav och himmel längs en obruten horisont. Promenaden till klippkusten startar från en parkering intill den lilla sjön Rödhällsfjärden. Namnet på sjön kan tyckas märkligt men landhöjningen, som är sju millimeter per år, har förvandlat fjärden till en liten tjärn som numera ligger 300 meter från havet.

För att komma ut till Rödhäll följer du körvägen norrut, förbi de gamla militärbarackerna. Efter 700 meter kommer du fram till Sälstugan som ligger till vänster nedanför den sista backen

upp till havsklipporna. Den enkla stugan står öppen för besökare som vill rasta eller övernatta och den är utrustad med fyra sängplatser, vedkaminer och modernt torrass.

Fortsätt längs vägen som leder upp på höjden norr om stugan. Här möts du av en häpnadsväckande storslagen utsikt, från Björns fyr i norr till Örskärs fyr i öster. Slå dig ner på klipporna eller vid fikabordet och njut av den friska luften och havsvidderna.

Med sitt exponerade läge är Rödhäll en perfekt sträckfågellokal. Fågelsäsongen börjar redan under vårvintern när knipor och storskrakar spelar i det öppna vattnet mellan isflaken. Den vackra knipphanen med sin tjustiga svartvita praktdräkt visslar, kväker och kastar med huvudet.

Under våren flyttar tusentals småfåglar och mängder av lommar längs Hållnäs kusten. En bra dag kan 250 storlommar och smålommar passera norrut mot Björns fyr. Silvertärnor, som också häckar på småöarna, kommer i början av maj efter en rekordlång flyttning från Antarktis.

Häckningssäsongen är kort för många fåglar och redan i juli börjar sydsträcket av måsar och vadare. Då kan du få syn på den minsta av våra måsar, dvärgmåsen, som har sotsvarta vingundersidor.

Besök gärna Rödhäll en mulen höstdag då det blåser från ost. Då kan du få uppleva fågelflockar på nära håll som pressas in mot kusten. Lomsträcket pågår de första timmarna efter gryningen och följs av sädgäss, prutgäss, bläsänder, ejdrar, alfåglar och storskrakar. Många småfåglar rastar bland träd och buskar. Om du har tur kan hundratals sjöorrar och svartor passera Rödhäll. Båda har mörk fjäderdräkt men svartan har vita vingspeglar.

Från Rödhälls klippor kan du återvända samma väg som du kom. Men ett trevligt alternativ är att följa kusten 300 meter västerut på klipporna, fram till viken innanför Marören. Härifrån följer du sedan en traktorväg söderut genom skogen så kommer du tillbaka till vägen mellan Rödhäll och parkeringen.

Hitta hit

Kör mot Fågelsundet, vik av mot Roms-maren och Rödhäll. Följ den asfalterade vägen österut och fortsätt rakt fram på en grusväg. Du passerar Nusand, en havsvik där det finns en liten badplats med fikabord och eldstad. Grusvägen leder fram till Rödhälls parkering och härifrån går du sista biten, en knapp kilometer.

4. Örnstenen

– gammelskog, solur och sköna berghällar

Harsyra

Från Örnstenen blickar du ut över den östra Hållnåskustens glesa skärgård. Den gamla skogen bjuder på vildmarkskänsla och de släta klipporna på udden lockar till bad.

Stora delar av Hållnäs nordöstra kustremsa är naturreservat. Området är mycket otillgängligt med många grunda vikar, laguner och steniga stränder omgivna av skog. Men från Storskäret, som ligger öster om byn Hållnäs, kan du följa en kilometerlång stig till Örnstenen – en bergknalle med mycket vacker utsikt över den glesa skärgården.

Vid parkeringen på Storskäret finns information om naturreservatet. Härifrån följer du den markerade

Kärviol

stigen genom gammal granskog och grönskande ädellövskog. Du blir rikt belönad med ovanliga växter och fågelsång. Bland fallna granar och högstubbar kan du hitta ögonpyrola, myskmadra och trolldruva. I skuggan under lundens lövträd växer storrams och den sällsynta lundkardborren.

Stigen klättrar uppåt till en märklig fornlämning, en ”kompassros” med tio stenrader som sammanstrålar mot en rest sten i centrum. Innan du fortsätter längs den markerade stigen måste du göra en avstickare till Örnstenens utsiktsberg. Härifrån kan du se ända bort till Örskärs fyr, norr om Gräsö. På skären nedanför klippan häckar grågås, drillsnäppa och silvertärna och om du har tur kan du få syn på havsörn som ibland glider över viken.

Du kan försiktigt ta dig nedför den branta klippan till den vackra viken eller så väljer du att återvända till den markerade stigen som också leder ut till de härliga badklipporna.

Fortsätt gärna söderut på egen hand längs strandängen med slätterblomma, strandaster och orkidén blodnycklar som har fläckiga blad. Du passerar ett par avsnörda vikar där den sällsynta gölgrodan håller konsert i maj.

Längst österut på udden kan du blicka ut mot den skogsbeklädda ön Tärnan som kan nås till fots vid lågt vattenstånd. Lite längre söderut, innanför Stångören, finns en vacker sydvänd lund med mycket rik flora.

Sadesärila

Hitta hit

Hållnåskustens naturreservat ligger på Hållnåshalvöns nordöstra sida. Från Hållnäs kyrka kör du till Hjälmunge och därefter vägen mot Fågelsundet. I Hållnäs svänger du höger mot naturreservatet. Följ grusvägen och skyltning 3 km österut.

5. Rossholm och Nordvända kusten – vandringsleder och utsiktsberg

Strandglim

Nordvända kusten är ett spännande och unikt område i Sverige. Här har Bottenhavets vågor fritt spelrum längs en milslång sträcka med klippor och klapper.

Rossholm är en vacker liten by som ligger alldeles intill Bottenhavet på norra delen av Hållnäs-halvön. En mysig byväg slingrar sig ner mellan

beteshagar och ängar till den nordvända kusten där klipporna ligger exponerade mot öppet hav. Vid parkeringen intill utsiktstornet finns infor-

mationsskylt och folder. Härifrån kan du välja någon av strövstigarna som leder ner till vackra platser vid kusten.

Följ grusvägen norrut genom byn och vik av till vänster efter 600 meter så kommer du till Rossholms-berget med storslagen utsikt över Bottenhavet. Alternativt fortsätter du ner till Rackhamnen vid Rossholmsviken där du kan gå direkt ut på strandklipporna eller följa stigen till höger mot Kranselberget – en underbar plats med sittbänk och härliga vyer. Immarvikens vackra

slipade stenhällar ligger lite längre västerut. Du kan starta turen från parkeringen vid tornet eller från en liten parkering intill ”Jaktkojan” där du är välkommen att göra en brasa och grilla korv. Stigen mot Immarviken är bred och lättgången. Från Jaktkojan är det 1,2 km ner till klipporna där du kan doppa dig i havet eller vandra fritt längs den nordvända kusten. Du kan också följa en markerad vandringsled västerut genom skogen, hela vägen till Kapplasse naturreservat.

Från tornet kan du även promenera längs en strövstig som leder söderut i det vackra kulturlandskapet. Vid Kolbottnen och Svilandet möts du av ett ålderdomligt landskap och grånade ängslador. Sommartid kan du njuta av blodnäva i kanten av stenrösen och på ängarna blommar gullviva och solvända.

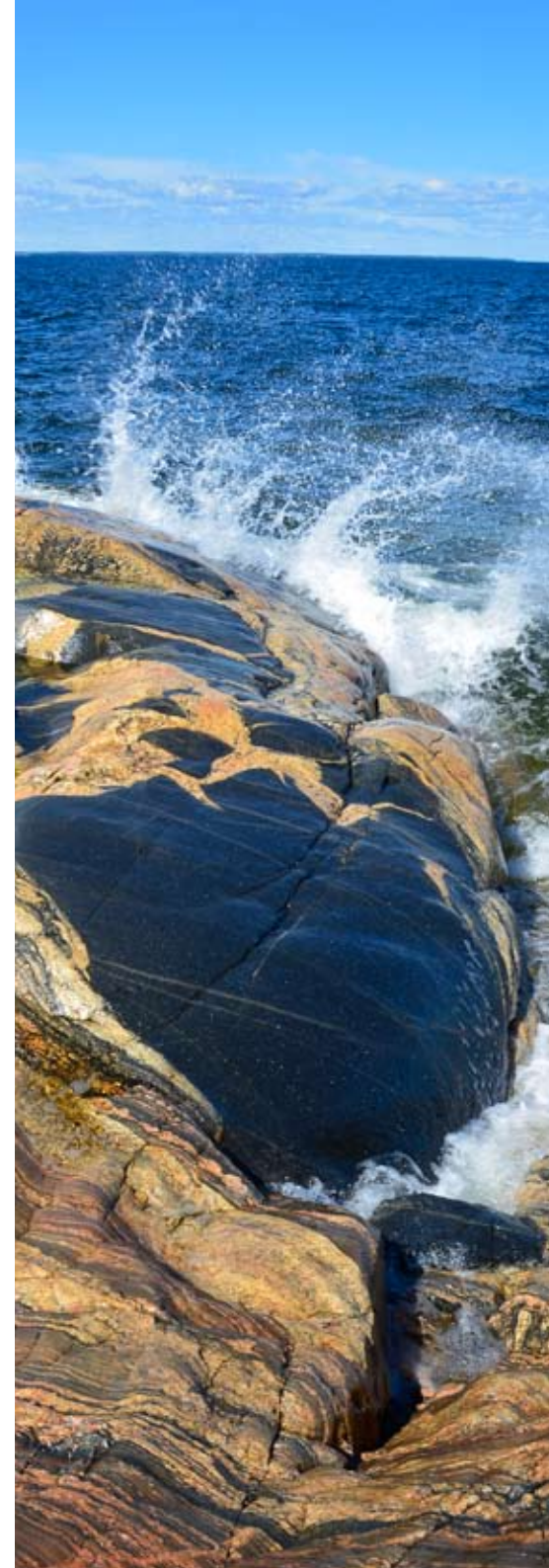
För ett par år sedan upptäcktes den sällsynta orkidén skogsfru längs strövstigen. Växten saknar klorofyll och är därför vit- eller gulaktig. Den blommar mycket oregelbundet men om du har tur kan du se den sent på sommaren i skogspartiet mellan ängarna.

Större strandpipare

Hitta hit

Rossholm ligger vid Hållnäs halvöns nordkust. Från Skärplinge kör du till Hållnäs kyrka och fortsätter till Hjälmenge där du svänger vänster mot Fågelsundet. Två kilometer norr om Hållen viker du av till vänster mot Rossholm. Intill det höga utsiktstornet finns parkering och information.

6. Sikhjälma hamn och Kapplasse – fiskeläge och dramatisk klippkust

Ute på Marskär kan du se solen gå upp och ner i Bottenhavet! Kapplasse naturreservat lockar till upptäcktsfärd längs häftiga strandklippor.

Sikhjälma hamn

På den nordvästra delen av Hällnäs halvön ligger Sikhjälmas fiskehamn innanför klippuden Marskär. Piren som sticker ut bortom de rödfärgade sjöbodarna är en lättillgänglig och fin utsiktspunkt. Från parkeringen följer du vägen genom det idylliska fiskeläget och fortsätter ut till vänster på den långa piren som skyddar hamnen. Gå gärna ut på strandängen bredvid eldstaden och njut av sommarens blomsterprakt med gula höskallror och rosa kustarun.

Sikhjälma böndernas fiskehamn har använts

sedan slutet av 1800-talet. Sjöbodarna byggdes på 1930-talet och på gistvallen hängde man nät och garn på tork.

Om du vill uppleva havsklipporna på Marskär kan du följa en omarkerad stig som startar strax norr om piren. Stigen går genom skogen och passerar en gammal militär bunker innan du kommer ut på klippställarna där det står en liten fyr. Här kan du bada från klipporna under sommaren eller känna på höststormarnas krafter.

Från parkeringen leder en annan omarkerad stig ut till Marskärs östra strand med fin utsikt över naturreservatet Kapplasse. Det imponerande klapperstensfältet på andra sidan viken är rött närmast vattnet där graniten spolats ren av vågorna. Längre upp är stenarna täckta av kartlav och skiftar i grått och grönt.

Kapplasse

Kapplasse naturreservat breder ut sig längs kusten, strax öster om Sikhjälma hamn. Från reservatparkeringen kan du följa en kilometerlång stig till klapperstensfältet och vidare ut till den dramatiska klippkusten med storslagen vy över Bottenhavet. Stadiga skor eller kängor kan behövas ute bland klipporna. Tänk på att hållarna kan vara mycket hala.

Naturen är karg längs den nordvända kusten med vindpinade martallar och uppspruckna berghällar som består av röd granit. När stormen drar in från norr kan man höra ett dovt muller från rundslipade stenar som rullar i vågorna. På så sätt bildas stentorg eller klapperstensfält, som det finns gott om i reservatet. Under senvintern byggs det ofta upp höga landkallar av is och snö med meterlånga istappar mot havet.

Varför heter området Kapplasse? Det sägs att Lasse från Sikhjälma hade en ovanligt stor och svart kappa. Om det stormade gick Lasse ut på klipporna med en fackla i handen för att visa fiskarna vägen in till den skyddande hamnen.

Väster om Kapplasseklippan finns ett spännande område som lokalt kallas ”svarvkammar”. Här dundrar det ordentligt vid höststormar

när stenarna rullar runt om varandra! Stenarna svarvas runda och mjuka. Förr plockade man utvalda, lite avlånga stenar här, för att använda som sänken till fiskenäten.

Om du är van att vandra kan du följa klippkusten hela vägen till Fågelsundet, men det är en milslång och krävande sträcka. Det finns även en stig som leder fram till Rossholm, genom skogarna och över hållmarkerna en bit upp från kusten. Stigen är markerad med orange färg bortom Kapplasse naturreservat.

Hitta hit

Sikhjälma hamn och Kapplasse ligger på den nordvästra delen av Hällnäs halvön. Från Skärplinge kör du mot Hällnäs kyrka. Tre kilometer innan kyrkan viker du av till vänster mot Sikhjälma. Följ den asfalterade vägen genom Sikhjälma by och vidare norrut till naturreservatet Kapplasse parkering. Lite längre fram finns en stor parkering vid Sikhjälma hamn, med information och fikabord, om du vill gå en rundtur i fiskeläget.

7. Källarberget – jättegrytor och storslagen vy

Jättegrytor

Norr om Fagerviken reser sig Källarberget där du kan uppleva havets krafter och en fantastisk utsikt över Bottenhavet – från Eggegrund till Björns fyr.

Källarberget är en 17 meter hög knalle som ligger utmed Hällnåshalvöns nordvända kuststräcka. Den höga bergsryggen sluttar brant ner mot stranden där du kan se jättegrytor som svarvats fram i klippan. Området har höga geologiska värden med fler spår efter inlandsisen i form av klapperstensfält, strandvallar och isräfflor. Bergsknallen är klädd av hällmarkstallskog och

från toppen är utsikten vid över Bottenhavet. Platsen är därför känd bland fågelskådare som spanar efter sträckande fåglar. Högst upp på berget ligger en gammal lotsutkik från 1912. Lotsverksamheten i Fagerviken startade 1901 och pågick till slutet av 1960-talet. För närvarande håller man på att bilda ett naturreservat vid Källarberget.

I Fagervikens hamn och fiskeläge var strömmingsfisket en viktig inkomstkälla i början av 1900-talet. Här kan du lära dig mer om ”havsvidundret” som upptäcktes vintern 1923. En 13 meter lång sillval hade frusit fast i isen vid Olsgrundet och lockade tusentals nyfikna.

Hitta hit

Källarberget ligger mellan Fagerviken och Sikhjälma. Strax norr om Skärplinge viker du av mot Fagerviken. 500 meter öster om byn svänger du vänster mot Säghamn.

Tips

Du kan hyra lotsutkiken genom Fagervikens bygdegårdsförening, tel. 0294-233 50. Stugan är utrustad med fyra bäddar, kylskåp, kokplattor och köksutrustning. Mer information: www.fagerviken.se

8. Degertrusket – vildmarkssjö och martallar

Sångsvan

Om du vill doppa dig i Degertrusket får du vara snabb! Blodiglarna känner doften från din kropp och biter sig fast med mikroskopiska tänder.

Degertrusket är en vacker liten sjö omgiven av myrmarker och tallskog. I sjön finns både blodiglar och paddor som leker på våren. Vandringen till Degertrusket är 2 km t.o.r. och går över magiska hällmarker med vridna och topplösa gamla martallar. Här trivs rödstjärt och trädlärka som sjunger intensivt tidigt på våren med en typisk

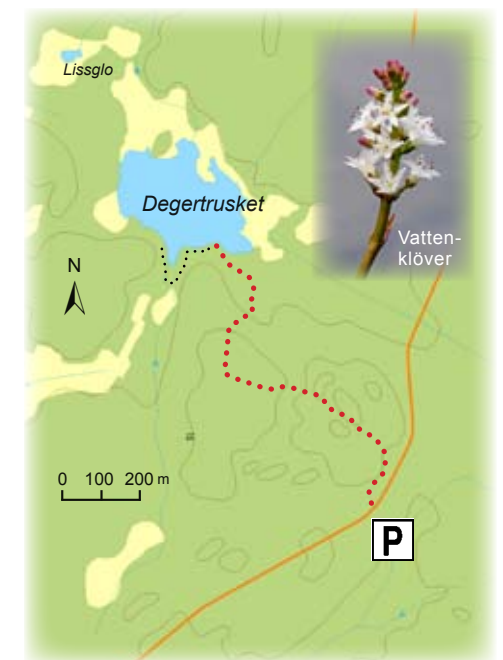
ramsa: ”lilililyllyllyl..”

Den markerade stigen leder fram till Degertruskets södra strand där du kan slå dig ner och insupa vildmarksatmosfären. Sångsvanen har häckat vid sjön de senaste åren och i myrmarkerna nordväst om Degertrusket häckar trana.

Hitta hit

Från Skärplinge kör du mot Hällnäs kyrka. Strax innan Edvalla, där kyrkan står, svänger du vänster mot Sikhjälma och efter 1,5 km viker du av till höger på en grusväg som går mot Rossholm. Efter ett par kilometer börjar den markerade leden på vänster sida av vägen. Här finns möjlighet att parkera bilen.

9. Grönlundsbacken – ett vikingatida landskap

Följ strövstigen mellan vikingatida stensättningar i den örtrika hagen och begrundade de forntida Sikhjälmbornas liv i sällskap med sjungande fåglar och doftande blommor.

Hållnäs största gravfält från järnåldern ligger längs vägen mot Sikhjälma hamn. Här kan du gå en kort rundtur i hagen med ett 50-tal stensättningar. Vackrast är den fina skeppssättningen med resta stävstenar i vardera änden.

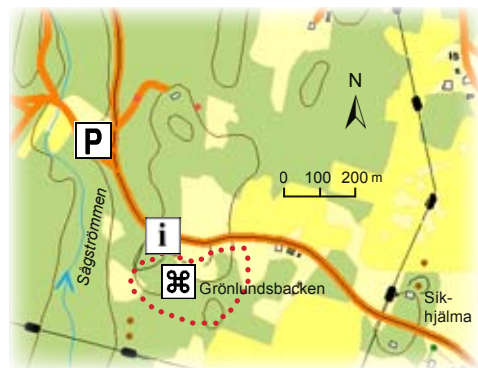
Grönlundsbacken hade ett perfekt läge för vikingabönderna på 900-talet. Det var nära till åkertegar, ängar, betesmarker, skog och

skärgård. Stranden mot Bottenhavet låg norrut, nedanför backen. Där Sägströmmen numera rinner sträckte sig en havsvik djupt in från kusten under vikingatid.

Tusen år av bete och slåtter har gett upphov till en artrik flora på torrbackarna i hagen. Du kan spana efter fjärilar som trivs i ängsväddens blommor och känna på tjärblomstrets klubbiga stjälk. Brudbrödets vackra vita blommor slår ut i juni. Växten har knölar på rötterna som ser ut som små bullar. Förr i tiden rostade man knölnarna och drygade ut mjölet under nödår.

Hitta hit

Från Skärplinge kör du mot Hållnäs kyrka. Tre kilometer innan kyrkan viker du av till vänster mot Sikhjälma. Följ den asfalterade vägen genom Sikhjälma by och vidare norrut till Grönlundsbackens gravfält där det finns en parkering nedanför backen.

10. Rönnfjärdsskogen – paradiset för orkidéer

Om du besöker Rönnfjärdsskogen runt midsommar kan du njuta av den exotiska orkidén guckusko som lyser i skogens dunkel.

Naturreservatet Rönnfjärdsskogen ligger norr om byn Slada i Hållnäs. Här kan du gå en promenad i en örtrik gammal kalkbarrskog och förbi rikkärr med mängder av orkidéer. Området är typiskt för Hållnäs med spår efter gångna tiders verksamhet då skogen nyttjades för plockhuggning, bete och slåtter. Idag har skogen vuxit igen men man kan fortfarande se rester av åkrar, ängar och gamla gärdesgårdar.

Från den lilla parkeringen behöver du bara gå 100 meter in i skogen längs den markerade stigen för att se orkidén guckusko. De väldoftande blommorna har en mycket originell färgteckning med gul, toffellik läpp och vridna, rödbruna kalkblad. Guckuskon är sällsynt men i Hållnäs kan man träffa på den i hundratals.

Namnet guckusko är roslagsdialekt och betyder ”gökens sko”, vilket förstås syftar på den toffelliknande läppen. Blomman lockar jordbin som är på jakt efter pollen. Läppens kanter är glatta och biet ramlar ofta ner i det gula ”fängelset”. Här kan den irra omkring under 5-10 minuter innan den hittar utgången som går via en trång passage under ståndarknapparna där pollenet stryks av mot insektens rygg. Biet glömmer genast händelsen och halkar ner i nästa blomma som då kan pollineras.

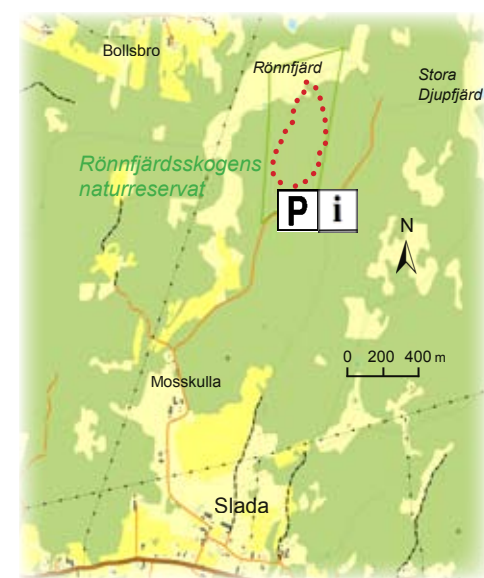
Fortsätt gärna längs den markerade stigen som tar dig med på en kort runda i skogen. Tänk på att alla orkidéer är fridlysta i Sverige.

Hitta hit

Från Skärplinge kör du till Hållnäs kyrka och vidare förbi Hjälmunge mot Killskär. Efter 1,5 km viker du av till vänster i byn Slada och följer en smal grusväg norrut, förbi Mosskulla gård och in i skogen. Reservatparkeringen ligger på vänster sida av vägen, cirka 2,5 km norr om Slada.

Guckusko

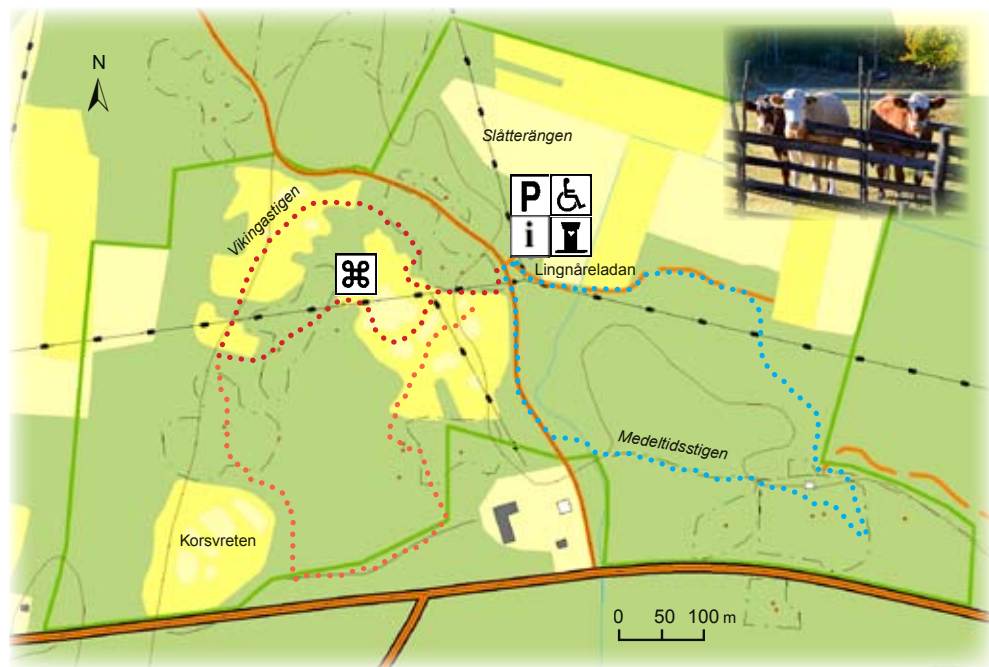

11. Lingnåre

– kulturresevat med strövstigar och utställning

Vid Lingnåre kan du promenera i ett vackert landskap med spår efter vikingatida jordbrukare från slutet av 900-talet. På sommaren är slätterrängen full av fagra blommor och fjärilar.

Lingnåre är Uppsala läns första kulturresevat med vikingatida miljöer och blomsterrika marker. Här kan du uppleva det omväxlande landskapet till fots. Längs alla strövstigar finns informations-skytlar och trevliga rastplatser.

Vikingastigen leder förbi boplatsen och det gamla gravfältet med en vacker runsten. Du följer röda stolpar och gör en tidsresa tusen år tillbaka. På den tiden låg boplatsen med utsikt över hav och skärgård. Fiske och jakt på sälar och sjöfågel var en viktig del av gårdens försörjning. Man odlade korn på några små åkertegar och hade husdjur som betade i skogen.

Medeltidsstigen leder bort till den medeltida byn där det finns en stensatt brunn och flera spår av husgrunder. Den medeltida byn bestod av minst två gårdar med flera typer av byggnader. Vid mitten av 1300-talet övergavs byn.

Du kan också besöka Slätterrängen norr om Ladan och njuta av högsommarens alla blommor och fjärilar. På ången kan du upptäcka orkidén brudsporre, Natt och Dag, ängsvädd och klasefibbla. Man kan hitta upp mot 50 olika arter av växter på en enda kvadratmeter fin slätteräng! Silverstreckad pärlmorfjäril flyger under

Silverstreckad pärlmorfjäril

sommaren och dras till nektarfyllt ängsskära och rödklint. Ibland möts man av hundratals fjärilar av olika arter som seglar omkring bland blommorna.

I Lingnåreladan kan du lära dig mer om vikingarnas levnadssätt och fascinerande tankevärld. Gå gärna en trappa upp i ladan och öppna luckorna. Informationstavlor visar hur landskapet såg ut under vikingatid och medeltid.

I vägkanten nordost om ladan kan du se en intressant växt som heter säfferot. Den kan bli 120 cm hög och de vita blommorna sitter i en stor

Brudsporre

flock. Säfferotplattmalen är en liten och sällsynt fjäril som livnär sig på växten under juni-juli. Fjärilen finns här vid Lingnåre tack vare den sena slättern av väggkanterna.

Hitta hit

Från Skärplinge kör du mot Hållnäs kyrka. Tre kilometer innan kyrkan viker du av till vänster mot Sikhjälma och följer skyltning till kulturresevatet. Parkeringen ligger till höger vid informationsladan.

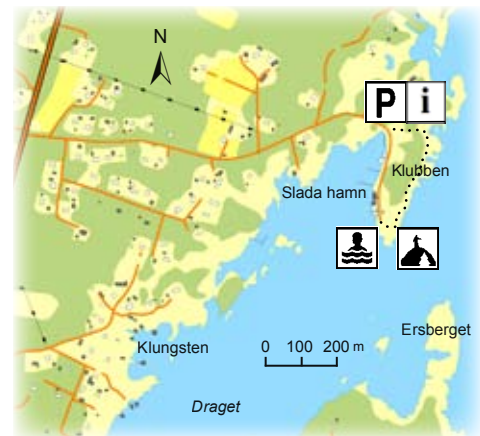
12. Slada hamn – strandängar och bad

Vid Slada hamn möts du av en härlig vy över Hällnäs kustens glesa skärgård. Här finns en liten badstrand på udden och strandängar fyllda med blommor.

Hällnäs halvöns östra kustområde är mycket låglänt och starkt påverkat av landhöjningen som är mer än 6 cm på tio år. Därför har det bildats mängder av grunda vikar som långsamt isoleras från havet utanför. Många fåglar utnyttjar de grunda havsvikarna för att finna föda och som rastlokal. Du kan se stora flockar med knipor och svanar utanför udden på våren.

Sladaböndernas gamla fiskehamn låg vid Klungsten, längre in i viken, men landhöjningen ledde till att en ny fiskehamn anlades här ute vid

Klubben. Gå gärna en 500 meter lång rundtur från parkeringen, förbi sjöbodarna, ut till udden och tillbaka via havsstranden. Här lyser strandängarna i många färger under sommaren – vit slåtterblomma, rosa kustarun och gul höskallra.

Hitta hit

Slada hamn ligger cirka 7 km öster om Hällnäs kyrka. I Hjälmunge fortsätter du rakt fram mot Killskär och viker av till Slada hamn strax efter Klungsten.

13. Gudinge – fiskehamn och fågelvik

Gudinge bjuder på vida havsvyer från fiskehamnen. Vid badplatsen kan du spana efter havsörn som brukar glida in över Barknårsfjärden.

Fisket har alltid varit betydelsefullt för Hällnäsborna, inte minst som binäring till de små jordbruket. Strömningen var viktigast men man fiskade också en hel del torsk, sik, lax, gädda och abborre. Den silverglänsande strömningen blir som mest 20 cm lång. Strömningen är en mindre variant av sillen som i södra Östersjön och på Västkusten kan bli 40 cm.

Den nuvarande hamnen i Gudinge byggdes 1938-1940 på grund av landhöjningen och blev då ostkustens modernaste. Sjöbodarna är sammanbyggda, vilket är ovanligt vid Upplandskusten. Innanför bodarna ligger gästvallen där man torkade näten och från piren har du fin utsikt över Bottenhavet.

Promenera gärna till den mysiga badplatsen som ligger 400 meter västerut från hamnen. Följ vägen mellan fritidshusen så ser du en stig som leder ner till stranden innanför Hansbouden.

Hitta hit

Gudinge ligger cirka 1,5 mil från Skärplinge, på den östra sidan av Hällnäs halvön, och du följer skyltning mot Ångskär. I Vadv viker du av till vänster mot Gudinge.

Stigen fortsätter några hundra meter västerut till en liten båthamn vid Barknårsfjärden. Gäddor och abborrar leker i det grunda vattnet som värms upp snabbt på våren. Här kan fiskarnas yngel hitta gott om mat och gömställen bland vattenväxter och stenar.

Ibland sveper havsörnen in i Barknårsfjärden och skrämmer upp hundratals gäss och änder som rastar i den långgrunda viken.

14. Ängskär – havsbad och vandringsturer

Ängskär bjuder på vandringsturer och havsbad vid en härlig sandstrand. Ute på Klubben kan du spana efter havsörn som ofta sveper över skären i norr.

Ängskär och Bondskäret är två halvöar som sticker ut i Bottenhavet vid Hållnäs östra kust. De båda uddarna skiljs åt av det smala Ångskärssundet med rikt fågelliv.

Ängskärs naturreservat breder ut sig på Klubben, en lång halvö som pekar norrut med Ångskärssundet på insidan och släta klippor mot Bottenhavet på utsidan. I söder ligger Ängskärs camping med långgrund sandstrand för barnfamiljen och badklippor på Slåtholmen.

Från parkeringen vid campingen kan du gå en kilometerlång rundtur till Slåtholmens solvarma klippor. Stigen leder söderut förbi sandstranden och du passerar en rastplats med eldstad där du kan grilla korv. Havtornsbuskarna vid Slåtholmen är manshöga och fyllda av vitaminrika orange-gula bär på hösten.

Under försommaren kan du njuta av liljekonvaljer, blågul Natt och Dag, doftande strandmynta och ståtliga strätter med

små vita blommor som sitter i välvda flockar.

Du kan också följa en 2 km lång strövstig till spetsen av Klubben där du blickar ut över Bottenhavet. Kanske får du se havsörn som numera är ganska vanlig längs Hållnäs-kusten.

Turen börjar från en parkering, strax innan gästhamnen och Kolhuset. Vandringen går i skog med hållmarker och längs kusten med små fina strandängar och klippor.

Den markerade stigen passerar Ruddammen, en liten tjärn där det växer vit näckros och vattenklöver. Här kan du lyssna på gölgrodans knorrande kväkningar från slutet av maj till mid-sommar. Grodan finns bara på några få lokaler längs kusten i norra Uppland.

I hållmarkstallskogen känner man doften av skvattram som slår ut sina vita blommor i juni. När du kommer ut till kustens strandängar möts du av en härlig blomsterprakt under sommaren. Här kan du se fem växter som börjar med ordet ”strand”: strandaster, strandkrypa, strandmynta, strandrödtoppa och strandvänderot. Längst ut på Klubben står Ängskärs klubbkase målad i rött och vitt.

Hitta hit

Ängskärs naturreservat ligger drygt 1,5 mil öster om Skärplinge. Följ skyltar till Ängskärs camping. För att komma ut till Klubben fortsätter du förbi campingen och parkerar strax söder om hamnen.

Tips

Vid Ängskärs havscamping finns tre stugor, restaurang, butik och en ny servicebyggnad. Full service från mitten av juni till mitten av augusti men campingen är öppen hela året. Boka plats på tel. 0294-360 78.

Söder om Ängskär ligger skärgårdsområdet och naturreservatet Skaten-Rångsen. I söder finns en tältplats med eldstad och här kan du hyra roddbåt till en kostnad av 100 kr/dygn. Bokning på tel. 0173-81 000.

15. Bondskäret – strövstigar och orkidéängar

Bondskäret är platsen för dig som vill ströva i ett vackert kulturlandskap med slätterängar, hagar och skogar. I maj kan du njuta av orkidén Adam och Eva vid Ängskärsviken.

Bondskärets vackra ängar är lättillgängliga och här kan du uppleva en fantastisk blomning av orkidén Adam och Eva i maj. Man har hittat runt 400 växtarter på Bondskäret. Anledningen till mångfalden beror på att det gamla kulturlandskapet har så många olika typer av miljöer. Här finns artrika slätterängar, hagar med betande

djur, strandängar, kärr och skog. Dessutom är marken kalkrik vilket gynnar orkidéerna.

Bondskäret genomkorsas av flera strövstigar. En bra utgångspunkt för vandring är det vitputsade magasinet längst in i Ängskärssundet där det finns information och fikabord intill parkeringen. Järnboden byggdes 1758 för förvaring av stångjärn från Lövstabruk och Tobo innan det skeppades vidare. På de små skären i sundet häckar mås och tjärnor. Ibland kan man se vackra svarthakedoppingar som brukar häcka bland vassen i viken.

Från jämmagasinet går vandrigen längs bruksvägen som snart övergår i en stig. Efter 400 meter kan du vika av till vänster för att snabbt komma till västra sidan av Bondskäret där de vackra orkidéängarna breder ut sig på markerna intill Ängskärsviken.

Ett längre alternativ är att fortsätta mot norr i Ängskärssundet, genom örtrik granskog och vackra lövlundar, ända ut till Ytterhällarna på Bondskärets spets. För att få en fin rundtur kan

Adam och Eva

du sedan följa Ängskärsviken på tillbakavägen. Stigen från Ytterhällarna leder fram till en bruksväg som går söderut genom skogen. Så småningom öppnar sig landskapet med vackra ängar, betesmarker, gärdsgårdar och timrade lador.

Gör gärna en avstickare till den fågelrika Ängskärsviken längs någon av stigarna. Här häckar många simänder och rödbenan brukar spatsera i strandkanten. Ibland ryttlar fiskgjusen över den fiskrika viken. Slå dig ner på en berghäll mitt i blomsterparadiset med gullviva, mandelblom, kattfot och blå viol. Adam och Eva blommar vackert redan i maj och finns i två färgvarianter – purpurröd och gulvit.

Närmaste stigen tillbaka mot järnboden går ge-

Majviva

Svarthakedopping

nom skogen där du kan spana efter guckuskons exotiska blommor. Annars kan du följa vägen förbi Ängskärs gård och ta vänster i vägkorsningen. Den längre rundturen via Ytterhällarna är cirka 5 km lång medan den korta varianten är 2,5 km.

Hitta hit

Bondskärets naturreservat ligger drygt 1,5 mil öster om Skärplinge. Följ skyltar mot Ängskär och vik av till parkeringen vid järnmagasinet vid Ängskärssundet.

16. Ledskär – fåglarnas paradiset

Vid Ledskär kan du uppleva himmel, hav och vida strandängar. För många är det fåglarna som lockar och det finns trevliga strövstigar som leder fram till flera stadiga fågeltorn.

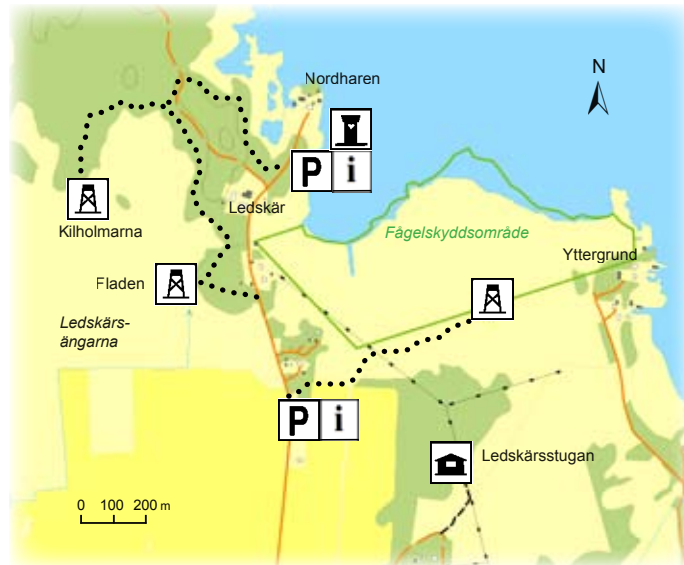
Ledskär är en av Mellansveriges bästa fågellokaler. Här kan du uppleva fåglar året runt men allra bäst under vår och höst. Tusentals gäss och änder provianterar då i den långgrundna havsviken där det finns mängder av småfisk och vattenväxter.

Du kan spana efter fåglar från tre fina fågeltorn. Det högsta tornet står på Ledskärsängen som du når via en strövstig från den första parke-

ringen i söder. Här finns informationstavla och en folder med de vanligaste fåglarna i området. Stigen går över den välbetade strandängen mellan silvergrå havtornbuskar och enar. Rödmålade stolpar visar vägen ut i det flacka landskapet som påminner om Öland. Efter 500 meter är du framme vid fågeltornet.

Fåglarna håller sig gärna långt ute på udden norr om tornet, så du behöver kikare eller helst en tubkikare för att kunna bestämma vilken art det är. Men tranorna är lätta att känna igen och de flyger ofta direkt över fågeltornet. Tänk på att större delen av strandängarna ligger i ett fågelskyddsområde där man inte får vistas mellan april och juli. Men stigen till fågeltornet är alltid tillgänglig för besökare.

Du kan också åka fram till den norra parkeringen vid Ledskärs småbåtshamn, så kommer du lite närmare landtungan där fåglarna ofta uppehåller sig. Här

finns fikabord, eldstad och utedass och det är också bästa platsen för dig som har begränsad rörlighet.

Om du vill sträcka på benen kan du gå en 3 km lång vandringsstuga till Fladen och Kilholmarna. Starta från södra parkeringen och följ vägvisare mot Fladen. Från det låga tornet, som står 400 meter från vägen, bjuds du på en vid utsikt västerut över de fuktiga ängarna. Här brukar olika vadare hålla till på våren, bland annat grönbena,

Grågås

Tofsvipa

brushane och tofsvipa.

Från Fladen kan du fortsätta norrut längs den rödmarkerade stigen i skogen. En bro leder över ån och du passerar en liten damm där änder gärna uppehåller sig på våren. Vid nästa stigmorsning viker du av till väster mot Kilholmarna, en sträcka på 800 meter tur och retur.

Från fågeltornet har man fin vy söderut över Fladen. Gå tillbaka till stigmorsningen, samma väg som du kom, och fortsätt sedan mot Hamnen. Från småbåtshamnen återvänder du till södra parkeringen längs grusvägen. Du passerar Ledskärs gård från 1768, ett gammalt jaktställe som ursprungligen byggdes för familjen de Geer på Leufsta bruk.

Hitta hit

Ledskär ligger 4 km norr om Skärplinge. Kör väg 76 mot Gävle och ta av till höger vid skylten mot Ledskär. Södra parkeringen ligger på höger sida av grusvägen och lite längre norrut finns ytterligare en parkering vid småbåtshamnen.

Tips

Du kan övernatta i Ledskärsstugan, strax norr om fågeltornet. Stugan har enkel standard och kostar 50 kr/person per natt. Information om bokning får du genom Upplandsstiftelsen, tel. 018-611 62 71, www.upplandsstiftelsen.se.

Trana

17. Bredforsen – vandring i Dalälvsnatur

I Bredforsens naturreservat kan du vandra ut på små öar och holmar i Nedre Dalälven. Här är vildmarkskänslan stark med glittrande forsar och rikt djurliv.

Nedre Dalälven är ett fascinerande gränsområde där den sydliga lövskogsregionen möter de nordliga barrskogarna. Det strömmande vattnet vid Bredforsen letar sig fram mellan stenblocken och träden står på höga socklar där marken svämmas över varje år. Du har chans att få se bäver, eller i varje fall spåren efter dem.

Du kan gå en 4 km lång rundtur till Bredforsen med utgångspunkt från reservatsparkeringen väster om Söderfors. Stigen slingrar sig genom en varierad skog med stora aspar och gamla granar och du kommer ut på små öar mellan forsarna via spänger i älven.

Följ först skogsbilvägen fram till kraftledningsgatan och därefter en rödmarkerad stig som leder in i naturreservatet. Efter cirka 1,5 km kommer du fram till forsområdet. Du fortsätter vandringen norrut på landtungor och holmar.

Broar och spänger underlättar passagen mellan öarna. När du kommer ut på Björkholmen rekommenderas en avstickare till höger (skyltat Eldstad 0,2). Här möts du av vackra forsar och vyer över Kågbosundet. Det finns harr och röding i vattnen som lockar fiskare från när och fjärran, men du måste lösa fiskekort för att prova lyckan.

Återvänd samma väg som du kom och fortsätt mot Landkvarn där det finns fikabord och eldstad. Här kan du spana efter strömstaren som dyker efter nattsländelarver och om du har riktig tur kan du få syn på utter som etablerat sig vid forsarna.

Gå tillbaka söderut till Björkholmen och vik av till höger för en fin rundtur. Du följer nu Dalälven uppströms i ett vackert landskap. Knipa och småskrake trivs i Bredforsens lugnare vatten och sävsparven tjuattrar i vassen.

Du passerar ett vindskydd på Karlsholmen innan stigen kommer fram till en vändplan med informationsskylt. Härifrån följer du vägvisare tillbaka mot parkeringen via kraftledningsgatan och genom skogen.

Hitta hit

Bredforsens naturreservat ligger ca 4 km väster om Söderfors. Kör väg 292 till Kvarnön där det finns en parkering och information på höger sida av vägen.

Sumpviol

Tips

Om du vill uppleva en blommande älväng med Dalälvens egen viol, sumpviolen, kan du passa på att besöka Sigeränget som också ingår i Bredforsens naturreservat. Fortsätt längs väg 292 och vik av till höger mot Kågbo. Här finns en liten reservatsparkering och informationsskylt intill vägen och du följer en stig söderut till Sigeränget där sumpviolen färgar älvängarna blåviolettera i maj.

Delar av Nedre Dalälven ingår i Färnebofjärdens nationalpark. I Gysinge finns ett fint natrum med information om vandringar och upplevelser i nationalparken.

18. Söderfors – rundtur i Engelska parken

Följ slingrande gångvägar i Engelska parken intill Dalälven. Träden strävar mot himlen, grönsångaren sjunger sin strof och vitsipporna blommar i maj.

Adolf Ulric Grill hade ett stort naturintresse och bekostade Engelska parken vid Söderfors bruk. 1786 lät han även bygga ett naturaliekabinett som bland annat kom att innehålla 100 däggdjur och 600 fåglar från hela världen.

Du kan gå en kilometerlång rundtur i parken med fina broar och vackra vyer över Dalälven. Engelska parker var typiska för 1700-talets parkideal. Det skulle se naturligt ut i motsats till den franska barockens strama trädgårdar.

Promenaden startar vid informationsskylten väster om bron och gångvägen leder ut på den lilla ön som är klädd av vackra ädla lövträd. Ek och lönn strävar mot himlen omgivna av mycket hassel där grönsångaren håller konsert i maj. Då

kan du också njuta av vitsippor och liljekonvalj som breder ut sig i hela mattor. Du passerar en brant bro och fortsätter till höger intill älven. Strax därefter viker du av till vänster och stigen slingrar sig mellan vårgrönskande lärkträd innan du kommer upp på grusvägen. Här tar du sikte på Grekiska templet som med sina 40 kolonner uppfördes 1797 med Theseustemplet i Aten som förebild.

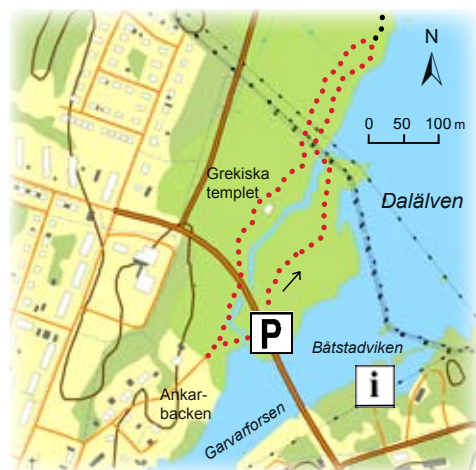
Förläng gärna turen till bruksgatorna och herrgården söder om väg 292. Du kan följa gångvägen över Ankarbacken, med ett enormt dubbelankare från 1854, och fortsätta längs bruksgatorna med vitputsade arbetarbostäder så kommer du fram till herrgården.

Hitta hit

Från Tierp kör du väg 292 till Söderfors. Engelska parken och Grekiska templet ligger norr om vägen, strax efter första bron över Dalälven/Garvarforsen. Promenaden utgår från en parkering på höger sida av vägen.

Tips

Båtstadviken ligger söder om Dalälven, mitt emot Engelska parken. Här kan du ströva runt på gångstigar och färdas tillbaka i tiden då det låg en by på platsen med gamla träkåkar som tyvärr revs på 1970-talet. Du kan parkera vid båthamnen och gå ut till udden där det finns en informationsskylt.

19. Lövstabruk – skogspromenad och barockpark

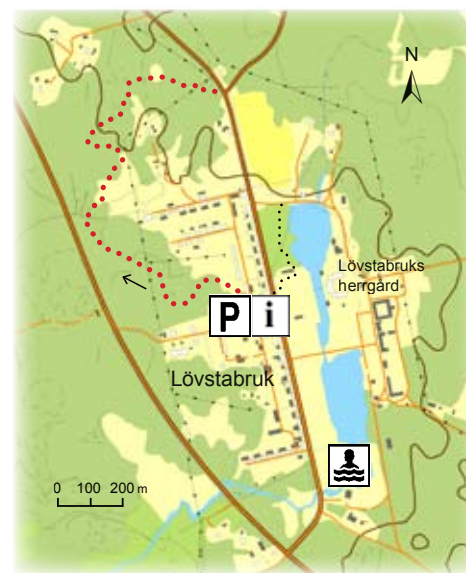
Skogspromenaden i Lövstabruk tar dig med på trevlig rundtur i utkanten av bruket. I herrgårdsparken kan du känna doften av ramslök under ädla lövträd.

Lövstabruk var under en tid ett av världens största vallonbruk och här kan man uppleva den genuina 1700-talsmiljön med vacker barockpark och elegant herrgård. Bruket drevs av släkten de Geer från 1600-talet ända fram till 1926.

Under 1700-talets upplysningstid samlade den naturintresserade Charles de Geer på insekter och uppstoppade däggdjur och fåglar som förvarades i ett naturaliekabinett. Han skrev ett imponerande verk om insekterna som kom ut i åtta band och nådde internationell berömmelse.

Längs Stora gatan ligger den långa raden av arbetarbostäder och intill parken står det vackra orangeriet, där det förr växte apelsiner och citroner. Brukskyrkan är känd för sin unika Cahmanorgel från 1728 och i växthuset odlas Lövstapelargonen. För barnfamiljen finns en lockande lekmiljö – Barnens bruk.

Skogspromenaden är en 2,5 km lång rundtur som startar vid parkeringsplatsen bakom stora magasinet. Längs stigen finns informationsskyltar som berättar om naturlandskapet. Stigen leder ut till vägen norr om bruket och du kan passera den vackra herrgårdsparken på väg tillbaka mot stora magasinet. På våren kan du njuta av påskliljor och väldoftande ramslök under de ädla lövträdens skira grönska. Mer information om Lövstabruk: www.lovstabruk.nu.

Hitta hit

Lövstabruk ligger 11 km söder om Skärplinge. Avfart från väg 76.

20. Florarna – vandring över vida myrar

I naturreservatet Florarna kan du uppleva riktig vildmark med vidsträckta myrar och gammelskogar. Följ en vandringsled och lyssna på tranornas ödsliga rop!

Florarna har en skön norrländsk prägel med sina vida myrar och djupa skogar. Marken är ofta kalkrik så det finns gott om orkidéer, bland annat guckusko. Vildmarkskänslan är stark med rikt fågelliv och däggdjur som älg, rådjur och lo.

Det finns gott om sjöar och åar i området som förr gav kraft till Lövstabruks smedjor. Under 1700-talet avverkadades mycket skog och kolmilorna låg tätt.

Florarna bjuder på fina naturupplevelser året runt. Risön är en bra utgångspunkt för vandringar i Florarnas kärnområde. Här möts man av ett vackert landskap med kohagar och blomsterängar. Under 1800-talet var Risön en liten by med tre gårdar och femton invånare. Men platsen beboddes redan på 1600-talet av en skogvaktarfamilj.

Från parkeringen vid Risön kan du gå en trevlig rundtur. Det går bra att vandra den orange markerade rundturen med- eller motsols men i färdbeskrivningen går du först söderut (mot Staffansholmen). Vandringen följer samma sträckning som Upplandsleden.

Från Risöns parkering går färden i blomsterrik lövskog innan du kommer fram till den 500 meter långa Kungsspången. På tallmossen kan du se växter som skvattram med vita blommor, insektsätande silesår, rosling med rosa klockor, tranbär och hjortron. I april-maj hörs tranornas trumpetande och enkelbeckasinens brummande läte när den störtdyker och stjärtpennorna vibrerar.

Stigen slingrar genom gammelskogen på Stenstamon med ståtliga aspar, granar och

torrakor där olika arter av hackspettar trivs. Om du har tur kan du få en glimt av tretåig hackspett som söker föda på trädstammarna. Här kan man också lyssna efter sparvuggla och slaguggla som ropar i mars.

Leden kommer fram till Gammelån som förbinder Stora Agnsjön i sydväst med Vikasjön i öster. Glasbjörkarnas stammar speglas vackert i det lugna vattendraget och bron inbjuder till en kontemplativ rast.

Vid Gammelån står du inför ett vägval. Du kan förlänga turen till Stormon via Staffansholmen (10 km) eller vika av till höger och följa röda markeringar västerut längs Gammelån (7 km). Det är härligt att vandra längs ån men det kan vara mycket vatten och då får du välja den gulmarkerade ”Torrstigen”. Efter 800 meter tar du till höger mot Grillholmen och följer stigen som snart övergår i en bred spång. Här är det underbart att vandra med fina vyer västerut över Storflorans vida myrmarker. Vid Grillholmens rastplats finns möjlighet att grilla över öppen eld.

Ännu en lång spång leder norrut från holmen intill väldoftande pors. Färden fortsätter genom skogen, först på stig och därefter längs en skogsväg kantad av tibast och vårärt. Gör gärna en avstickare till Brändön där det står en restaurerad kolarkoja med möjlighet att övernatta (2 km t.o.r.). Intill kojan finns rester av en kolmila.

Återvänd till skogsvägen och fortsätt mot Risön via torpet Västergårde som är omgivet av blommande gullviveängar i maj. Här bodde reservatets tillsynsmän förr men nu kan stugan hyras av privatpersoner via länsstyrelsen.

Från Risön kan du också gå den korta vitmarkerade Rundstigen eller Hagels runda (1,5 km) som leder in i skogen bortom hagen. Du kommer fram till torpet Västergårde och följer sedan skogsvägen tillbaka till Risön.

Slaguggla

Silesår

Tjäder

Övernatta i Florarna

I norra delen av Florarna kan du övernatta vid Risöns lägergård och torpet Västergårde. Du förbokar genom Länsstyrelsen i Uppsala, tel. 010-22 33 000, www.lansstyrelsen.se/upsala. Västra källarboden står alltid öppen med två britsar och det är tillåtet att tälta vid Risön. Det går även att stanna i Brändöns kolarkoja även om myggen är intensiva under sommaren.

I söder kan du övernatta i vindskydd vid Stormon eller i den mysiga stugan vid Lilla Agnsjön med fyra bäddar och vedkamin (se sidan 46).

Hitta hit

Naturreservatet Florarna ligger mellan Lövstabruk och Örbyhus. För att komma till Risön från Gävle/Skärplinge kör du väg 76 till Lövstabruk och viker av till höger mot Örbyhus. Efter 6 km följer du skyltning mot Florarna. Om du kommer från Örbyhus/Tobo kör du mot Lövstabruk och följer skyltning från Ingstarbo.

I söder är Stormon bra utgångspunkt för vandring på Florarna. Kör till Österbybruk och vidare till Film varifrån det är skyltat mot Stormon och Florarna.

Tips

Mars är en fantastisk tid vid Florarna. Du kan skida på skare i fullmånens sken och lyssna efter ugglor.

21. Tegelsmorassjön – fågeltorn och hagar

Från fågeltornet vid Tegelsmorassjön kan du spana efter brun kärrhök och skäggdopping eller bara njuta av en morgonfika med vy.

Tegelsmorassjön, eller Kyrksjön som den också kallas, är en grund vassjö med ett rikt fågelliv. Från parkeringen kan du följa en gulmarkerad stig 300 meter genom kohagen till ett fågeltorn intill sjön. Här finns även en raststuga, grillplats och fikabord.

Från tornet bjuds du på fina vyer och mängder av fåglar på våren. Sothöna är en karaktärsart i sjön och är lätt att känna igen med svart fjäderdräkt och vit pannplåt som lyser på långt håll. Brun kärrhök sveper ofta över vassarna och skäggdoppingarna visar upp sitt sällsamma spel.

Under en sommar för några år sedan sågs 87

olika arter av fåglar vid sjön. En av rariteterna är dvärgmåsen som liknar en skratmåsen men har mer svart i nacken. Den är inte så vanlig men ibland häckar den i Kyrksjön eller i Vendelsjön. En annan ovanlig art är svarttärnan som gör fågelskådaren extra glad.

På väg tillbaka kan du välja att följa gula markeringar söderut genom hagen och upp på en kulle med utsikt över sjön.

Hitta hit

Tegelsmorassjön, eller Kyrksjön, ligger strax söder om Tegelsmora kyrka. Från väg 292 (ca 2 km öster om avfarten till Örbyhus) svänger du mot Skärplinge och kör 4 km norrut. Parkeringen ligger väster om vägen.

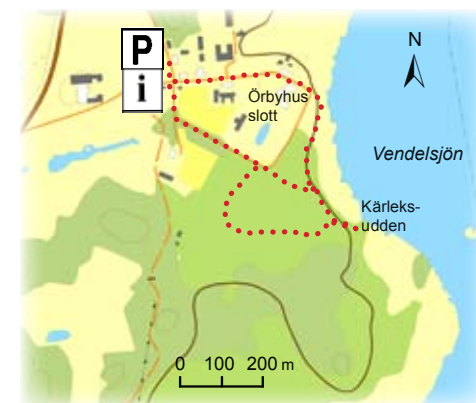
22. Örbyhus slott – promenad i parken

Örbyhus slott ligger mycket vackert intill Vendelsjöns västra strand. Här kan du gå en trevlig runda i den lummiga parken.

Örbyhus slott har en spännande historia och är kanske mest känt för den arsenikkryddade ärtsoppan som Erik XIV bjöds på den 25 februari 1577. Men redan på 1300-talet låg ett gods på platsen och Gustav Vasas farfar lät uppföra en tornborg vid mitten av 1400-talet, som fortfarande dominerar slottet. Det vackra orangeriet byggdes på 1820-talet. Här vinterförvarade man känsliga växter och odlade apelsiner.

Du kan gå en trevlig runda i den lummiga parken och runt slottet. Fortsätt gärna till Kärleksudden och följ stigen tillbaka genom den vackra lövskogen där stora bokträd strävar mot himlen och

mängder av vitsippor täcker marken på våren.

Grönsångare sjunger från hasselbuskarna och stenkäck brukar hålla till i trädkronorna. Fågeln har extremt stark näbb som klarar av att knäcka körsbärskärnor! Du kan runda slottet alldeles

intill Vendelsjön och du är välkommen att slå dig ner med picknickkorgen på gräsmattorna vid sjöstranden. Norr om slottet blommar gulsippor vackert i början av maj.

Hitta hit

Från väg 292 följer du skyltning mot Örbyhus slott, mitt emot avfarten till Örbyhus. Slottet ligger 2 km söderut vid Vendelsjöns västra strand.

23. Vendelsjön – fågelskådning i toppklass

Vendelsjön är en av Upplands bästa fågelsjöar med tusentals änder, vadare och gäss som du kan uppleva från fågeltornet vid Ål.

Den långsmala och grunda Vendelsjön sträcker ut sig söder om Örbyhus och är ett perfekt utflyktsmål med både natur- och kulturupplevelser utöver det vanliga. Du kan åka bil eller cykla runt hela sjön. Sträckan utefter den östra sidan kallas passande för ”söndagsvägen”.

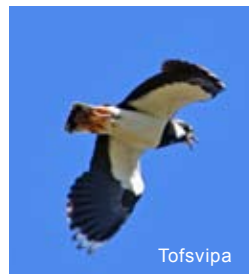
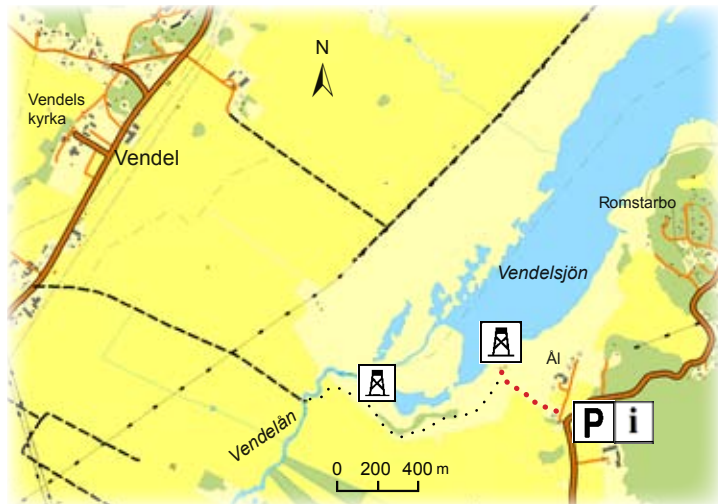
I södra änden av Vendelsjön ligger byn Ål där det finns parkeringsplats intill vägen. Härifrån följer du först grusvägen norrut och sedan stigen till vänster som omges av öppna betade marker.

Det är bara 500 meters promenad ut till fågeltornet som står mycket vackert intill en gammal varggrop med härlig utsikt åt alla håll.

Om du besöker fågeltornet tidigt på våren kan du njuta av rördrommens dova tutande i vassen och tusentals gäss och änder som simmar i sjön. Ibland dyker en havsörn upp och skrämmer fåglarna som lyfter och flyger åt alla håll.

Föreningen Vendelsjön har arbetat hårt med att restaurera sjön sedan mitten av 1990-talet

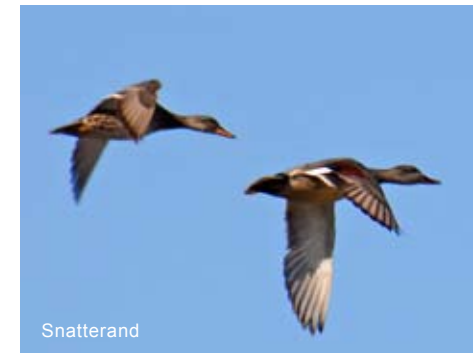
och resultatet har blivit en mosaik av öppna vattenytor, kanaler och vassruggar. Nötkreatur betar strandängarna ända ut i vassen, så att det skapas en blå bärd där fåglarna kan hitta föda

Tofsvipa

i de grunda vattensamlingarna. Man har sett närmare 250 olika fågelarter vid Vendelsjön.

Om du vill sträcka på benen kan du runda sjöns södra ände och promenera mot Vendels kyrka. Du passerar Södra tornet efter 1 km och

Snatterand

kommer fram till en bro över Vendelån strax söder om fördämningen vid sjöns utlopp. Du kan sedan fortsätta ytterligare 1,5 km till byn Vendel, längs bruksvägen mellan åkrarna där storspoven brukar spela på våren. Härifrån är det inte långt till Vendels kyrka med anor från 1200-talet och vackra kalkmålningar av konstnären Johannes Iwan. Vid slutet av 1800-talet hittade man 14 fantastiska båtgravar intill kyrkan. Fynden var så viktiga att de gav namn åt en hel tidsepok – Vendeltiden (550 – 800 e Kr). Besök gärna besökscentret intill kyrkan där du kan lära dig mer om Vendeltiden.

Söder om Vendelsjön ligger Ottarshögen intill

Kärrsnäppa

landsvägen som passerar Husby. Den imponerande gravhögen, en av Sveriges största, är från 500-talet och restes enligt traditionen över Ottar Vendelkråka som var en av Ynglingakonungarna. Ottarshögen är omgiven av mer än 60 gravar och det är härligt att ströva runt på de örtrika backarna med vid utsikt över Vendelbygden.

Brun kärnhök

Rödspov

Hitta hit

Från väg 292 svänger du av mot Knyplan, ca 2 km öster om avfarten till Örbyhus. Följ den vindlande ”söndagsvägen” söderut till Ål där det finns en parkeringsplats för besökare till Varggropens fågeltorn.

Om du kommer från söder tar du till höger mot Viksta, strax efter Ottarshögen. Sväng vänster mot Knyplan och fortsätt 3 km till parkeringen vid Ål.

Tips

Det finns även ett fågeltorn i norra änden av Vendelsjön. Strax söder om järnvägsviadukten leder en grusväg ner till en stig som är skyltad med Fågeltorn. Det är 400 meter ut till fågeltornet där du kan blicka ut mot Örbyhus slott och sjöns norra ände.

24. Iggelbo – blommor och fåglar vid Tämnares

Gullpudra

Njut av våren och försommarens fågelkonsert i Iggelbo! Slå dig ner i ett hav av blåsippor och vitsippor eller fika ute på hållarna vid Tämnares strand.

Vid Iggelbo kan du uppleva en fantastisk blomsterprakt och fågelsång under våren. Du kan följa härliga strövstigar till Hällholmen och Förnäset med fina vyer över Tämnares som är Upplands största insjö.

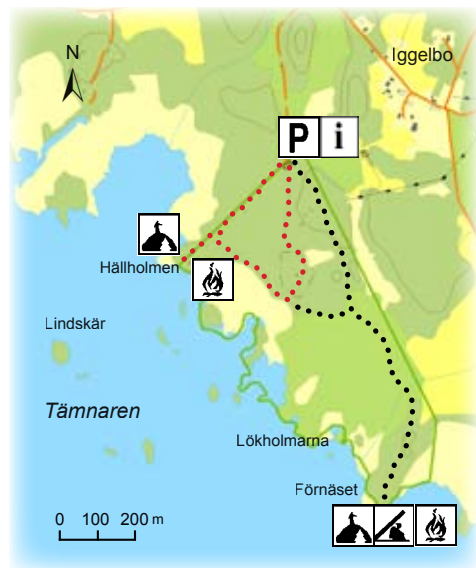
Tämnares är omgiven av låglänta jordbruks-

marker i väst och skogar i öst där naturreservatet Iggelbo ligger. Sjön sänktes kraftigt på 1870-talet och är därför mycket grund vilket gynnar fågellivet. Innan sjösänkningen var Tämnares nästan dubbelt så stor som idag. Sjön är uppskattad av fiskare, som kan få gäddor på upp till 10 kg, och långfärdsskridskoåkare har glädje av att isen lägger sig ovanligt tidigt på säsongen.

Naturstigen startar från parkeringen där det står en jättelik lind, kanske en av de högsta i Sverige. Ta gärna en folder vid informationstavlan och följ naturstigen ut mot Hällholmen. Längs stigen får du lära dig mer om lundens och ängens blommor och från utsiktsberget kan du

Grönsångare

njuta av vyn över sjön.

Tämnares är en av Sveriges finaste fågelsjöar. På våren kan du lyssna på knipans parningsspel då hanen kastar huvudet bakåt och ”kväker” och honan svarar med ett skorrande ”garr”. Sångsvanen flyttar tidigt och du kan se hundratals som ligger ute på sjön.

Naturstigen fortsätter genom strandlunden och granskogen med fina blomsterupplevelser. Längs stigen finns också flera fornlämningar och spåren av ett gammalt odlingslandskap. ”Ängen” och ”Jätteåkrarna” var förr i tiden odlade åkrar men har övergått till ängsmark. De hålls idag öppna genom slåtter. Sydväst om Jätteåkrarna ligger ett stort gravfält från järnåldern med ett 30-tal stensättningar.

Du kan också vandra ut till vackra Förnäset i söder. Turen går mellan gammelgranars grova stammar och på långa upphöjda spänger i en grönskande björkskog som ofta är översvämmad på våren. Efter en dryg kilometer är du framme vid stranden av Tämnares där det finns ett mysigt vindskydd och eldstad. Här kan du övernatta och vakna nästa morgon till ljudet av sjöfåglar.

Fiskgjuse

Hitta hit

Tämnares ligger 3 mil sydväst om Tierp. För att komma till Iggelbo kör du Månkarbovägen genom Månkarbo och svänger höger mot Östervåla. Efter 6 km viker du av till vänster och följer skyltning till naturreservatets parkering.

Tips

I början av augusti varje år slättras ängarna med hästdragen slätterbalk och gräset räfsas sedan ihop. Alla är välkomna att vara med på slättern!

Det finns fler naturreservat med sjökontakt runt Tämnares. I norr ligger Aspås gård med betade strandängar, rikt fågelliv och fina rastplatser för en utflykt. Kalvnäset är en udde som sticker ut i södra delen av sjön. Här kan du ströva på stigar bland vårens vitsippor under höga lövträd och det finns flera grillplatser.

Fler utflyktstips

Karholmsbruk stoltserar med en av Sveriges bäst bevarade lanca-shiresmedjor för framställning av kvalitetsjärn från 1728. Söder om dammen leder en körväg ner till Storån, en del av Tämnrån, där man anlagt en fiskvandringväg vid Storådämmet. Den konstgjorda strömfåran hjälper fiskarna att ta sig förbi dammen i Karholmsbruk. Här finns fikabord och du kan spana efter gädda, abborre, mört och id som simmar uppströms på våren för att leka. På sommaren kommer flodnejonöga, som liknar en ål, och till hösten är det dags för öringen att vandra uppför ån.

Strömsbergs bruk är det mest välbevarade bruket i Uppland och ligger mycket vackert intill bruksdammen där du kan ströva ut på en lummig liten ö i ån. I skogsbruksmuseet finns världens största samling av älghorn – fler än 600!

Ullfors bruk, 10 km söder om Tierp, är också ett trevligt utflyktsmål intill Tämnrån.

Strömabadet är ett av Upplandsstiftelsens smultronställen. Här finns en liten sandstrand och en fiskebrygga anpassad för rörelsehindrade. Du kan fiska från bryggan utan fiskekort och du har chans att få upp gädda, abborre eller sutare.

Torslunda ligger ca 5 km söder om Tierp. Här levde människor på jakt och fiske redan för 4 500 år sedan. På höjden finns också gravar från 500-talet e Kr.

Långgärdet i Sund är ett vackert beläget gravfält norr om Skärplinge med ett femtiotal fornlämningar och mängder av ängsväxter.

Lilla Agnsjön

Du kan göra en fin vandringstur till Lilla Agnsjön i södra delen av naturreservatet Florarna (se karta sid 38). En bra startpunkt för turen är Labbo gård, cirka 3 km nordost om Örbyhus. Kör till Gyllby och vik av mot Labbo och Gullstigen. Du kan parkera vid den lilla informationsskylten, strax innan Labbo gård.

Följ grusvägen in i skogen och vik av till vänster efter 2,5 km, på en orangemarkerad stig som kallas för ”sten-på-sten stigen”. Du kommer fram till Lilla Agnsjöns västra strand där det finns en övernattingsstuga med fyra bäddar och vedkamin.

Från Labbo kan du även vandra Gullstigen – en gammal klövjestig som använts under mer än 1 000 år. Stigen är 5 km lång och passerar bland annat en upprustad kolarkoja.

Upplandsleden – fyra dagsetapper i Tierps kommun

Upplandsleden slingrar sig 40 mil från Mälarens vikar i söder till Dalälvens skärgård i norr. Längs leden möter man en härlig blandning av natur och kultur med glittrande sjöar, vackra herrgårdar, ödsliga myrar och djupa skogar.

I Tierps kommun kan du vandra längs fyra trevliga dagsetapper. Etapp 12 går tvärs igenom Florarnas vildmark som du kan läsa mer om på

sidan 38. Etapp 13 slutar i Lövstabruk och etapp 14 fortsätter till Västland.

Etapp 15 passar bra om man vill prova en lagom lång tur för hela familjen med övernattnings i Honolulukojan, mitt i skogen mellan Marma och Västland. Du hittar kartor, appar och mer information om Upplandsleden här: www.upplandsstiftelsen.se/upplandsleden

Mer information

Upplandsstiftelsen har utsett vackra och lättillgängliga utflyktsmål till Smultronställen i naturen. I Tierps kommun finns elva Smultronställen som alla är med i den här guiden. Du kan hitta mer information här: www.smultronstallen.nu

På Upplandsstiftelsens webbplats finns många fler naturtips som täcker hela Uppland: www.upplandsstiftelsen.se/naturtips.

För dig som är van att röra dig bortom stigar och vandringsleder finns flera spännande naturreservat i Tierps kommun som skapats av länsstyrelsen i Uppsala: 010-22 33 000, www.lansstyrelsen.se/upsala, - Upplandsstiftelsen, 018-611 62 71 www.upplandsstiftelsen.se - Tierps kommun, 0293-21 80 00, www.tierp.se

Allemansrätten – frihet och ansvar i naturen

Allemansrätten ger oss alla möjligheten att uppleva den svenska naturen utan att behöva tänka på vem som äger marken. Vi får vandra, cykla, åka skidor, plocka bär och svamp, bada och paddla nästa överallt i naturen. Samtidigt måste

vi ta ansvar och inte skada natur och djurliv. Vi ska också visa hänsyn till markägare och alla andra som vistas i naturen.

Mer information finns på naturvårdsverkets webbplats: www.allemansratten.se.

Makaonfjärilslarv

Välkommen ut i Tierps natur!

I Tierps kommun kan du uppleva en fantastisk variation av spännande natur. Många härliga vandringsleder, promenadstigar och utflyktsmål i norra Uppland väntar på ditt besök. Den här guiden visar vägen till 24 vackra platser i Tierps natur, så packa matsäcken och ge dig iväg på en upptäcktsfärd!

Foto: Staffan Söderlund

Text och grafisk form: Staffan Söderlund,
Berg & Hav, vandra.mono@gmail.com

Kartor: Copyright Lantmäteriet 2017 och Tierps kommun

Tryck: Tierps tryckeri 2017

Upplaga: 5 000 ex

Hör gärna av dig till oss
om du undrar över något:
Tierps kommun, tel 0293 - 21 80 00
www.tierp.se

**TIERPS
KOMMUN**